

Venanzio Raspa
**ALI JE NAJSTVO
PREDMET?
MEINONGOV IN
VEBROV ODGOVOR**

49-66

DIPARTIMENTO DI SCIENZE DELL'UOMO
UNIVERSITÀ DEGLI STUDI
DI URBINO "CARLO BO"
PALAZZO ALBANI
VIA TIMOTEO VITI, 10
I - 61029 URBINO (PU)
VENANZIO.RASPA@UNIURB.IT

::POVZETEK

RAZISKAL BOM TEORIJU NAJSTVA pri Meinongu in Vebru, s poudarkom na Meinongovi *Über emotionale Präsentation* in Vebrovi *Die Natur des Sollens*. Meinong o tej teoriji ni napisal posebnega dela, najstvo namreč obravnava kot del teorije vrednot. V *Über emotionale Präsentation* je najstvo lastnost biti, ki je neločljiva od subjekta, ki stremi k želenemu predmetu. Najstvo je idealen predmet višjega reda; ne zadeva niti dejanskosti niti ne-dejanskosti, ampak pod-dejanskost, ki spada v področje možnosti. V *Die Natur des Sollens* Veber predlaga strukturirano teorijo najstva, ki temelji na Meinongovih pojmi. Najstvo je objekt hotenja, je dejanski objekt, čeprav idealen. Zaključim s prikazom razlik med Vebrovim in Meinongovim pojmovanjem najstva.

Ključne besede: najstvo, vrednota, Meinong, Veber, objekt, čustva, želje.

ABSTRACT**IS OUGHT AN OBJECT? MEINONG'S AND WEBER'S REPLY**

Focusing mainly on Meinong's Über emotionale Präsentation and Veber's Die Natur des Sollens, I examine their respective conceptions of ought. Meinong has not written a specific work on the ought, he deals with it as a part of his value theory. In Über emotionale Präsentation the ought is a property of being, which cannot be viewed as separated from a desiring subject. The ought is an ideal object of higher order; it concerns neither factuality nor non-factuality, but subfactuality, that is the realm of possibility. In Die Natur des Sollens, Veber proposes a structured theory of ought, which is grounded on Meinongian concepts. The ought is the object of a volition, it is a genuine object, even though ideal. I conclude by portraying the differences between Veber's and Meinong's conceptions of the ought.

Keywords: ought, value, Meinong, Veber, object, emotions, desires.

1. Razlikovanje med bitjo (*Sein*) in najstvom (*Sollen*) je med najbolj klasičnimi potezami v zgodovini filozofije; enako klasične so kritike, ki jim je to razlikovanje bilo podvrženo. Mislimo, na primer, na Heglovo zavračanje ločitve med bitjo in najstvom, ki jo mladi Marx prevzame in uporabi za svojo idejo komunizma; med drugimi sta pojem *Sollen*-a kritizirala tudi Schopen-

hauer, ki je menil, da je ta pojem veljaven samo v okviru teološke morale, in Nietzsche, ki ga je zavračal in nadomestil z voljo do moči.

Pojmovanji *Sollen*-a, ki ju predstavljata Alexius Meinong (1853-1920) in njegov učenec France Veber (1890-1975), sta veliko manj znani kot tista, ki smo jih sedaj omenili, vendar je njuna analiza kljub temu zelo zanimiva; ne zato, ker sta bili do sedaj zelo malo obravnavani – kar velja predvsem za Veبرا – ampak iz teoretskih in zgodovinskih razlogov. Ti pojmovanji se predstavljata kot nasprotni tistim, ki zavračajo uporabo pojma *Sollen* in predlagata posebno razumevanje odnosa med bitjo in najstvom; namreč podpirata idejo, da je najstvo predmet, torej del biti. Iz zgodovinskega vidika, ta analiza razsvetljuje način delovanja v Graški šoli in prikazuje, kako je bil tisti ploden dialog med učiteljem in učencem pomemben za razvoj njunih teorij; to prepričanje izvira predvsem iz branja dveh besedil, na kateri se bomo v glavnem osredotočili: Meinongovo *Über emotionale Präsentation* in Vebrovo *Die Natur des Sollens*.

V spisu *Die Natur des Sollens* Veber prevzame marsikatero pojme, ki jih je Meinong razložil v svojih poznejših besedilih in na koncu v *Über emotionale Präsentation*. Ta spis je izšel l. 1917, vendar je bil pripravljen že leto prej: na naslovni strani natisnjena besedila je namreč napisano, da je besedilo bilo predloženo za razpravo dne 18. 10. 1916 pri Akademiji znanosti na Dunaju.

Še pred nekaj leti je besedilo *Die Natur des Sollens* predstavljalo težave za datiranje in za identifikacijo naslova. Veber je od 1912 do 1917 študiral filozofijo in klasično filologijo na Univerzi v Gradcu in nato pod Meinongovim mentorstvom doktoriral dne 10. 2. 1917. Zaradi izgube disertacije se je pojavilo vprašanje identifikacije njenega naslova. Mechtild in Wolfgang Stock menita, da je *Der Gegenstand Sollen ist zu untersuchen und den Grundproblemen der Ethik nutzbar zu machen* naslov disertacije, od katere imamo le četrto poglavje; pišeta, da je disertacija verjetno istovetna Vebrovemu spisu za Wartingerjevo nagrado¹. Po Ani Juvančič-Mehle, ki citira Vebrov biografski profil, ki ga je sestavil Trstenjak, je disertacija nosila naslov *Die Natur des Gegenstandes Sollen und dessen Beziehungen zum Wert* ter je dobila Wartingerjevo nagrado². Kljub razliki v naslovu tudi Ana Juvančič-Mehle enači Wartingerjevo delo in disertacijo. V spisu *Christliche Philosophie der Slowenen* ima Jože Hlebš popolnoma drugačno mnenje: rokopis, ki se nahaja v zapuščini (*Nachlaß*) pod naslovom *Einiges über die Objektivität der sogenannten "relativen" Werte* bi naj bil istoveten disertaciji ter "razširitev tako imenovanega dela za Wartingerjevo nagrado"³. To mnenje bi podpiralo tudi dejstvo, da je v Vebrovi zapuščini temu

¹Prim. STOCK & STOCK (1990: 758-759); prim. tudi STOCK (1992: 12).

²Prim. JUVANČIČ-MEHLE (1998: 35).

³HLEBŠ (1997: 119).

rokopisu priloženo spričevalo opravljenega izpita *Haupttrigorosum*. Wolfgang L. Gombocz zanika to mnenje in pravi, da *Einiges über die Objektivität* ne more biti niti Wartingerjevo delo, niti disertacija in podpira hipotezo, da je bilo Wartingerjevo delo, ki nosi naslov *Die Natur des Gegenstandes Sollen und dessen Beziehung zum Wert ist zu untersuchen und das Ergebnis womöglich den Grundproblemen der Ethik nutzbar zu machen*, razširjeno v disertaciji, za katero je spis *Einiges über die Objektivität* služil kot osnova⁴. V tem spisu se večkrat citira Wartingerjevo delo iz l. 1915/16, ampak se nikoli ne omenja, da je prav to delo disertacija.

Niti sam Veber ne pripomore k rešitvi uganke, ali sta Wartingerjev spis in disertacija dve različni besedili ali eno in isto delo. V *Sistemu Filozofije* (1921) Veber piše:

Ko sem potem stopil enkrat s temi mislimi pred svojega učitelja, me je uveril, da je treba tu še mnogo podrobnega dela. Potom skoraj vsakdanjega razgovarjanja s svojim učiteljem in njegove vedne stvarne kritike vseh mojih nedovršenih misli sem vendar s tem dospel tako daleč, da sem lahko l. 1916 zbral vse te misli v svojem "Wartingerjevem spisu", katerega še do danes nisem mogel objaviti, ker sem ga stvarno dovršil – kot vojak – pod najtežjimi razmerami in mu zato do danes nisem mogel dati one formalne oblike, ki je na vsak način za tisk potrebna⁵.

Leta 1921 se Veber ni skliceval na *Die Natur des Sollens* kot na "doktorsko disertacijo", ampak kot "Wartingerjev spis"; to lahko pomeni, da besedili nista enaki. Če pa upoštevamo kratko časovno obdobje – en spis je bil končan do februarja 1916, drugi pa pred 10. 2. 1917, ko je Veber doktoriral – in dejstvo, da je Veber služil med vojno kot vojak, je zelo neverjetno, da bi Veber lahko v drugem spisu izrazilo spremenil svoje ideje o *Sollen-u*.

Publikacija (2004) spisa *Die Natur des Sollens und sein Verhältnis zum Werte unter kritischer Würdigung namentlich der neusten einschlägigen Theorien zu untersuchen und das Ergebnis womöglich den Grundproblemen der Ethik nutzbar zu machen* z vsemi odnosnimi dokumenti v priponki, je končno razjasnila celotno zadevo. Na naslovni strani spisa je razvidno, da je bil predložen v tajništvo Univerze dne 28. 2. 1916. V spremni besedi Michael Reichmayr izjavlja:

Seine [Vebers] Dissertation besteht aus den 3 Kapiteln der erwähnten, 1915 begonnenen und im Juni 1916 mit dem Wartingerpreis ausgezeichneten

⁴Prim. GOMBOCZ (1987: 69, 70; 2001: 282-283).

⁵VEBER (1921: 72-73).

Arbeit, und einem vierten Kapitel, das Weber später hinzufügte⁶.
Ustrezno s tem, je v protokolu izpita *Rigorosum* dne 17. 2. 1917 napisano:

Auf sein [Vebers] Ansuchen vom 9. Jänner 1917, Z. 347 hat das Professoren-Kollegium der philosophischen Fakultät in seiner Sitzung vom 26. Jänner 1917 über Antrag der Herrn Fachprofessoren Hofrat Alexius Ritter von Meinong und Dr. Hugo Spitzer den einstimmigen Beschluß gefaßt: [...] die von ihm [Veber] 1915 eingereichte und preisgekrönte Wartinger-Arbeit "Die Natur des Gegenstandes Sollen und dessen Beziehung zum Wert ist zu untersuchen und das Ergebnis womöglich den Grundproblemen der Ethik nutzbar zu machen" als Dissertationsschrift anzunehmen [...]⁷.

Z drugimi besedami, disertacija je sestavljena iz treh poglavij Wartingerjevega spisa in s četrtega poglavja, ki ga je avtor pozneje dodal ter je bila napisana med l. 1915 in koncem l. 1916, saj je prošnjo za vpis na doktorski izpit Veber poslal 9. 1. 1917.

Sedaj, ko smo rešili uganko disertacije, lahko domnevamo, da sta Meinong in Veber delala na svojih besedilih istočasno. *Die Natur des Sollens* delno predpostavlja vsebino spisa *Über emotionale Präsentation*, čeprav slednji vsebuje teorije (kot štiristransko klasifikacijo predmetov), ki jih mladi Veber še vedno ne pozna, vendar ni izključeno, da je Meinong do njih prišel tudi zahvaljujoč izmenjavi idej z učencem. Treba je tudi upoštevati, da je Meinong, medtem ko je Veber študiral v Gradcu, v poletnem semestru 1913 imel seminar o svojem spisu *Für die Psychologie und gegen den Psychologismus in der allgemeinen Werttheorie* ter dva tečaja o splošni teoriji vrednot; enega v zimskem semestru 1913/14, drugega pa v zimskem semestru 1916/17⁸. Ne vemo, če je Veber bil prisoten na tem zadnjem tečaju, ampak je zelo verjetno, da je bil prisoten na prvih dveh⁹. Zdi se nam tudi, da je Meinong razglasil Wartingerjev natečaj in kot temo izbral naravo *Sollen*-a prav spričo vseh razprav, ki jih je imel z Vebrom in po sugestijah, ki jih je dobil od svojega mladega učenca¹⁰.

V *Die Natur des Sollens* se Veber izrecno sklicuje na Meinonga, toda ne citira njegovih spisov (vse opombe so izgubljene); kljub temu je razvidno, da njegova teorija *Sollen*-a predpostavlja Meinongovo teorijo vrednot. Meinong jo je prvič objavil v spisu *Psychologisch-ethische Untersuchungen*

⁶REICHMEYR (2004: 157-158 / 165).

⁷Citirano v VEBER ([1916]/2004: 177).

⁸Prim. DÖLLING (1999: 244-245).

⁹Prim. VEBER (1972: 157).

¹⁰Za zgodovino dejstev prim. TROFENIK (1972: 143-144) in VEBER (1972: 158-159).

zur Wert-Theorie (1894), potem v *Über Werthaltung und Wert* (1895), nato v enem poglavju *Über Annahmen* – bodisi v izdaji l. 1902 (poglavje VIII), bodisi l. 1910 (poglavje IX) –, v *Über Urteilsgefühle: was sie sind und was sie nicht sind* (1905) ter v *Für die Psychologie und gegen den Psychologismus in der allgemeinen Werttheorie* (1912); končno, na bolj razširjen način, v *Über emotionale Präsentation*. Teorijo vrednot vsebujeta tudi posthumna spisa *Zur Grundlegung der allgemeinen Werttheorie* (1923) in *Ethische Bausteine* (1968). Celotna Meinongova refleksija ni izolirana v filozofskem svetu, ampak je – kot je sam izjavil v svoji *Selbstdarstellung*¹¹ – izhajala iz predavanj nacionalne ekonomije Carla Mengerja¹². Kot v *Selbstdarstellung*¹³ izjavlja Meinong, so pomembni tudi odnosi med njegovo teorijo vrednot in teorijo njegovega učenca Christiana von Ehrenfelsa¹⁴; seveda ne smemo pozabiti Brentanovega prispevka k teoriji vrednot v spisu *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis* (1889)¹⁵. Kot je opazil Karl Wolf¹⁶, moramo Meinongovo teorijo vrednot razumeti tudi v odnosu z refleksijami, ki so jih v tistem obdobju vodili neokantovci Wilhelm Windelband, Hans Rickert, Bruno Bauch ter nekateri predstavniki fenomenološke šole, predvsem Max Scheler, obenem pa tudi Nicolai Hartmann in Dietrich von Hildebrand¹⁷.

V Graški šoli sta se ukvarjala s teorijo vrednot in še posebej s *Sollen*-om tudi Ernst Mally (1879-1944)¹⁸ in Ernst Schwarz (1878-1938)¹⁹, ki sta rojena na ozemlju današnje Slovenije. Za razliko od poznejših spisov o etiki, so bili prvi Vebrovi spisi o teoriji vrednot in še posebej o *Sollen*-u zanemarjeni s strani znanstvenikov. Predvsem zato, ker so bili – kot smo že rekli – izdani šele pred nekaj leti²⁰. Zaradi tega je treba še bolj raziskati odnose mladega Vebra

¹¹Prim. MEINONG (1921: GA VII, 5).

¹²Ki temelijo na MENGER (1871).

¹³Prim. MEINONG (1921: GA VII, 10).

¹⁴Prim. EHRENFELS (1893-1894; 1897-1898). O teoriji vrednot Ehrenfelsa prim. TACON (2008).

¹⁵Prim. BRENTANO (1889). O teoriji vrednot Brentana prim. EATON (1930: 51 sl., 61 sl.); prim. tudi REIMHERR (2004/2005), ki prikazuje, kako imata teoriji Mengerja in Brentana marsikatero podobnosti. Tudi MEINONG (1912: GA III, 278) prizna sorodnost med svojimi in Brentanovimi koncepcijami; toda prim. MEINONG (1917: GA III, 434 št. 1) za zatrditev neodvisnosti od Brentana.

¹⁶Prim. WOLF (1952: 157 sl.; 1968: 48 sl.).

¹⁷Za natančen prikaz teh raziskav prim. DONISE (2008: 14 sl., 32 sl., 41 sl., 73 sl.).

¹⁸Prim. MALLY (1926).

¹⁹Prim. SCHWARZ (1934), posebno str. 73-126 posvečene *Soll*-u.

²⁰Edina knjiga, v kolikor je meni znano, ki se ukvarja s spisom *Die Natur des Sollens*, je MARINI (2011: 85-144). Pri *Forschungsstelle und Dokumentationszentrum für Österreichische Philosophie* se nahaja Vebrova zapuščina, ki med drugim vsebuje seminarske naloge in spise iz let 1912-1918, ki se tičejo teorije vrednot in *Sollen*-a. O Vebrovi zapuščini prim. GOMBOCZ (1987: 69-73) in MARINI (2011: 597-611).

z Graško šolo, tj. z Meinongom, Ehrenfelsom, Mallyem ter Schwarzem²¹. Strani, ki sledijo, nameravajo ponuditi vsaj en prispevek k temu raziskovanju.

2. Da lahko razumemo pojem *Sollen*-a pri Meinongu in Vebro, je treba izhajati iz pojmov predmeta in naperjenosti. Da je nekaj predmet, za Meinonga ne pomeni, da je to "nekaj" konkretno kot vse materialne stvari, ampak da obstaja neodvisno od subjekta. Predmet je logični *prius*. Naperjenost je psihični odnos, po katerem je vsak doživljaj usmerjen k svojemu predmetu. Po Meinongu so psihični doživljaji umski ali nagonski; prva skupina vsebuje predstave in misli (trditve in dopustitve), druga pa čustva in želje. Zato, ker ima vsak doživljaj svoj predmet, vključuje Meinong med predmete tudi predmete čustev in želja, ki jih imenuje "dignitativi" oz. "desiderativi". To pojmovanje se lahko na prvi hip zdi čudno, ampak, kot je pokazal John N. Findlay²², odkrije zelo pomembno dejstvo, ki ga je filozofsko raziskovanje pogosto zanemarilo: predočevalno vlogo čustev in želja. Po Meinongu obstajajo določene oblike in lastnosti predmetov, ki jih človek lahko sprejema prek svojih čustev in želja, vendar kljub temu niso subjektivne. Emocije imajo torej predočevalno vlogo. Te oblike in lastnosti niso samo navidezne, ampak dejanske. Ne moremo dodeliti vrednosti nečemu, če ne čustvujemo nobenih emocij pred tem. Čustva in želje so logično predhodne dodelitvi vrednote danemu predmetu, toda predmeti ali aspekti predmetov, ki jih odkrijemo prek teh čustev in želja, so neodvisni od dejstva, da so vsebina naših emocij.

Za razliko od Vebra, Meinong ni neposredno napisal o *Sollen*-u nič. Njegove teorije o tej temi se nahajajo v bolj splošnih kontekstih o teoriji vrednot. Najpomembnejši spis o tej temi, kot pravi sam Meinong, je brez dvoma *Über emotionale Präsentation*. To besedilo predpostavlja najbolj zrele Meinongove obravnave, tj. predmetnostno teorijo, ki jo je objavil ne samo v *Über Gegenstandstheorie* (1904) in v *Über die Stellung der Gegenstandstheorie im System der Wissenschaften* (1906-07), ampak predvsem v *Über Annahmen* (1910) in v *Über Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit* (1915). Če želimo razumeti zrele Meinongove ideje o *Sollen*-u, moramo poznati vsaj najbolj splošne orise predmetnostne teorije; to predvsem zato, ker ne uporablja splošnih besed in pojmov, ampak je skoval lastno izrazoslovje in lastne pojme. Lahko govorimo o predmetnostni teoriji brez upoštevanja teorije vrednot, ne pa obratno. V tem članku bom predpostavljal kot znane vse glavne predmetnoteoretične pojme²³.

²¹O odnosih med Vebrom in Meinongom so zelo zanimivi avtobiografski podatki v VEBER (1972). Nekaj informacij o odnosu med Vebrom in Schwarzom vsebuje GOMBOCZ (2001: 264-266). SCHWARZ (1934: 8 sl., 74 sl. in *passim*) se neposredno sooči s *Sistemom filozofije* (1921) in Vebrovo *Etiko* (1923).

²²Prim. FINDLAY (1963²: 303-304).

²³Za uvod v predmetnostno teorijo prim. RASPA (2008).

V *Psychologisch-ethische Untersuchungen zur Werttheorie* Meinong določa vrednoto prek psihološke analize²⁴. Vrednota je lastnost predmeta, po kateri ta predmet spodbuja v subjektu določeno vrednostno čustvo (tj. čustvo ugodja ali neugodja za obstoj ali neobstoj nečesa). Ni absolutnih vrednot, ampak obstajajo le relativne vrednote za subjekt, ki jih sprejema kot vrednote²⁵. *Sollen* določa raznovrstno dejstvo, tj. obstoj volje ali želje naperjene na dejanje ali hotenje. Moralno najstvo ima določene stopnje intenzivnosti, ki gredo od korektnega do zaslužnega, od dopustnega do nedopustnega. Najmočnejše najstvo se nahaja v okviru korektnega, ne-najstvo pa v okviru nedopustnega. Obstaja družbena potreba, da delamo na korekten način in opustimo vse, kar je nedopustno. Junaki pa niso potrebni: delati zaslužno je šibko najstvo, tako kot je šibko ne-najstvo delati dopustno²⁶.

Sollen je vrednostni pojav in temelji na vrednoti moralnega hotenja, ki se ne meri v odnosu z delujočim subjektom, ampak z družbo. Vrednota, h kateri stremlje subjekt, ga lahko žene sama po sebi do največjega žrtvovanja; vendar se dejanska vrednota (*Actualitätswert*), ki jo zahteva družba, zadovolji le z majhnimi žrtvami. Kdor izpolnjuje svoje vsakodnevne dolžnosti, uresniči za družbo največjo vrednoto, ki je veliko večja od napora, ki ga zahteva takšno udejstvovanje. Realna družbena potreba za moralnost zahteva le korektno in zavrača nedopustno. Toda od kod izvira avtoritativni značaj *Sollen*-a? Saj je vsako najstvo naperjeno na prihodnost, ne pa na preteklost. Avtoritativni značaj najstva je odločitev, ki jo družbeno vrednotenje predlaga delujočemu subjektu. Torišče *Sollen*-a, ki se razširja do korektnega, ustreza dolžnosti (*Pflicht*); soodvisna s *Pflicht*-om je pa pravica (*Recht*)²⁷.

S spisom *Für die Psychologie und gegen den Psychologismus in der allgemeinen Werttheorie* Meinong zapusti psihologizem in začne objektivistični preobrat svoje vrednostne teorije. V tem spisu zagovarja tezo, ki jo najdemo tudi pri Vebru: ne želimo pojavov, ki imajo neko pozitivno vrednost, če že bivajo. Namreč, za skopuha ima njegov zaklad neko vrednost, ker ga poseduje; toda zaklad, ki si ga želi imeti, bi imel vrednost, le če bi ga posedoval. Želja ni istovetna vrednostnemu doživljanju, niti ne predstavlja značilnega načina, s katerim se subjekt nanaša na vrednostni predmet, ampak mu tudi popolnoma tuja ni²⁸.

Že v tem spisu naredi Meinong jasen preobrat glede na l. 1894 in vpelje pojem brezosebne ali absolutne vrednote (ki se ne nanaša na subjekt). Ob tem

²⁴Prim. MEINONG (1894: *GA* III, 16, 19).

²⁵Prim. MEINONG (1894: *GA* III, 42).

²⁶Prim. MEINONG (1894: *GA* III, 196-197).

²⁷Prim. MEINONG (1894: *GA* III, 205).

²⁸Prim. MEINONG (1912: *GA* III, 272).

Meinong v istem spisu vpelje tudi pojem nagonskega predočevanja. Funkcija, ki predočuje predmet umu – piše Meinong – je do takrat bila upravičeno pripisana predstavam; napaka pa je bila v tem, da je bila pripisana *samo* predstavam. Tudi trditve in dopustitve, pa celo tudi nagonski doživljaji, čustva in želje, lahko imajo predočevalno vlogo (ker vsakemu psihičnemu pojavu odgovarja ustrezní predmet)²⁹.

Wert in dieser durch das bisher Dargelegte noch nicht berücksichtigten Bedeutung hat also ein Objekt nicht schon, sofern ihm das Interesse eines Subjektes zugewendet ist, sondern erst, sofern es dieses Interesse verdient. Einfacher läßt sich nun aber auch sagen: es hat Wert, sofern ihm das durch Werterlebnisse zu Präsentierende tatsächlich zukommt, und darin liegt nun die noch einfachere Bestimmung: Wert ist das durch Werterlebnisse Präsentierte. Natürlich ist der emotional präsentierte Gegenstand als solcher so wenig Erlebnis als der intellektuell präsentierte. Der Wert in dem in Rede stehenden Sinne ist also zwar durch ein Erlebnis erfaßt, wie alles andere Erfaßte, aber er hat in seinem Wesen keine Beziehung auf ein Erlebnis mehr: er ist weder persönlich, noch relativ, kann daher als unpersönlicher oder auch wohl absoluter Wert bezeichnet werden³⁰.

Über emotionale Präsentation vsebuje – kot smo rekli – zrelo Meinongovo teorijo vrednot, ki jo je obdelal v perspektivi predmetnostne teorije. Izhodišče tega spisa je predočevalna teorija, po kateri doživljaji, predvsem tisti del doživljajev, ki se imenuje “vsebina”, predočujejo predmete umu, z drugimi besedami, jih predočujejo nam³¹. Vemo, da so doživljaji lahko umski ali nagonski; ustrezno temu imamo umsko in nagonsko predočevanje³². Predstave predočujejo objekte, trditve in dopustitve predočujejo objektivne; predmeti nagonskega predočevanja, tj. predmeti čustev in želja, niso niti objekti, niti objektivni. Rekli smo, da Meinong imenuje “dignitativi” predmete čustev, in “desiderativi” predmete želja. Dignitativi so bolj sorodni z objekti, desiderativi z objektivni³³. Kratko rečeno, štirim glavnim razredom predmetov (objekti, objektivni, dignitativi, desiderativi) ustrezajo štirje glavni razredi psihičnih doživljajev (predstave, misli [trditve in dopustitve], čustva ter želje). Bolj natančno, Meinong umešča med dignitative lepo, resnično, dobro ter prijetno,

²⁹Prim. MEINONG (1912: GA III, 278).

³⁰MEINONG (1912: GA III, 280).

³¹Prim. MEINONG (1917: GA III, 287 sl.).

³²Prim. MEINONG (1917: GA III, 310-311).

³³Prim. MEINONG (1917: GA III, 394-395).

med desiderative pa dolžnost in smoter. Doživljaji se po kakovosti razlikujejo v pristne in domišljjske, nosijo pa tudi količinsko razliko, kar pomeni, da imajo čustva in želje razne intenzitete³⁴. Temu ustrezajo variacije v predočevanih predmetih; so, na primer, razne intenzitete *Sollen*-a³⁵ – to tezo bo v detajlih razvil Veber³⁶.

Sollen kaže resne sorodnosti s hotenjem, tako da je Ehrenfels menil, da se *Sollen* sestavlja iz para želja³⁷. V izrazih kot “ti moraš [*du sollst*]”, izgleda, da *Sollen* pripada subjektom, ki ga potem zrcalijo v svojih željah. Vendar je ta druga želja – meni Meinong – zelo redko bistvena za zadevo. To je razvidno iz izrazov kot “Ne bi se smelo zgoditi [*Es hat nicht sollen sein*]” ali, še več, kot “Moraš spoštovati očeta in mater [*Du sollst Vater und Mutter ehren*]”, v katerih *Sollen* sploh ne pripada “ti”-ju, ampak je predvsem “lastnost objektiva “Spoštovati očeta in mater” [*eine Bestimmung an dem Objektiv “Vater und Mutter ehren*]” in šele potem se lahko, prek tega objektiva, pripisuje subjektu samega objektiva. Kot “moči” (*Können*), je “morati” (*Sollen*) predvsem “lastnost biti [*eine Eigenschaft des Seins*]”³⁸ (pojmovanega kot objektiva). Želja nima vloge v definiciji bistva *Sollen*-a, tj. ni njegov sestavni del; vendar je res, da lahko dojamemo takšne lastnosti biti le prek tistega predočevalnega doživljaja, kateri je želja.

Če želja, ki je povezana s *Sollen*-om, pripada tistemu, ki nekaj veleva – kot oče, na primer, ki veleva sinu, naj se vrača domov –, je dani doživljaj pristen; če pa želja, ki je povezana s *Sollen*-om, ni želja tistega človeka, ki govori, ampak je podobna desetim božjim zapovedim (“ne ubijaj”), potem *Sollen* ne spremlja pristna želja, ampak le domišljjska, ki kljub temu lahko deluje kot delno predočevanje, podobno domišljjskim doživljajem v drugih doživljajskih razredih. Tako želje kot predočevalni doživljaji dojamejo predmete; tudi *Sollen* ima torej lastno predmetnost, ki se lahko dojame prek predočevalne vloge želja³⁹. Meinong izrecno prizna, da je prispel do tega izsledka s prispevkom Vebrovega Wartingerjevega dela⁴⁰.

Kljub podobnostim, v tem obdobju Meinong in Veber ne soglašata v marsikaterem detajlu. Meinong približuje najstvo možnosti, s katero se je ukvarjal v pisu *Über Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit* (1915). *Sollen* se – po

³⁴Prim. MEINONG (1917: *GA* III, 397-398). O teh temah prim. tudi RASPA (2005: 118 sl.).

³⁵Prim. MEINONG (1917: *GA* III, 399).

³⁶Prim. VEBER ([1916]/2004: 39-43).

³⁷Prim. EHRENFELS (1897-1898/1982-1990: I, 544 sl.).

³⁸MEINONG (1917: *GA* III, 325).

³⁹Prim. MEINONG (1917: *GA* III, 326-327).

⁴⁰Prim. MEINONG (1917: *GA* III, 327 n. 1).

Meinongu – ne peča s preteklostjo. Ni možno povedati: “Noben sodobnik, nobena civilizirana država ne sme podpirati smrti nadvojvode”, zato, ker so jo marsikateri posamezniki in marsikateri države že javno podprli. Lahko povemo le tako: “Ne bi smelo biti tako”. Takšne in podobne omejitve se tičejo tudi sedanjosti in prihodnosti. V lepem sončnem dnevu ne moremo povedati: “Prav sedaj naj bo lepo vreme”, ali v avgustu: “Čez pet mesecev naj bo zima”. Če se *Sollen* ne tiče niti dejanskosti, niti ne-dejanskosti, potem se tiče le pod-dejanskosti, kar pomeni le možnosti, ki pripada nepopolnim predmetom, tj. predmetom, ki niso določeni pod vsakim aspektom, kot so na primer abstraktni predmeti. *Sollen* pripada prav tistim nepopolnim predmetom. “Da nekaj naj bo ali naj ne bo” – piše Meinong – “lahko trdimo o nečem samo, v kolikor je to “nekaj” možno”⁴¹. Tudi želja, tako kot *Sollen*, pripada možnim predmetom in nepopolnim predmetom, ne pa dejanskostim ali ne-dejanskostim. Leta 1917 ne moremo povedati: “Želim si, da vojne naj ni bilo”, ampak le: “Včasih sem si želel, da vojne naj ne bo”; tako kot si poleti ne morem želeli, da naj bodo šest mesecev pozneje dnevi dolgi in topli⁴².

Drugič Meinong meni, da so bodisi dignitativi, bodisi desiderativi, torej tudi *Sollen*, predmeti višjega reda, kar pomeni predmeti, ki imajo kot svojo osnovo druge objekte ali eventualno objektivne, brez katerih teh predmetov ne bi bilo. To pomeni, da so lepo in dobro, obenem tudi *Sollen*, na svoj način prisotni v tem svetu, čeprav so idealni predmeti, ne pa konkretni predmeti, ki dejansko bivajo⁴³.

Posledica teze, po kateri je *Sollen* predmet, je to, da, tako kot obstajajo brezosebne vrednote, obstajajo tudi brezosebna najstva, se pravi ne-relativna, absolutna⁴⁴. O tem Veber soglaša z Meinongom⁴⁵. Poskus utemeljitve teorije, ki prizna absolutne vrednote, “brezosebne”, se pravi splošne za vse, ni tuj tragičnemu doživetju prve svetovne vojne, ki sta jo Meinong in Veber, čeprav na drugačen način, takrat doživljala. Najti soglasje na nekem objektivnem splošnem *minimumu* ni pot k izogibanju vseh konfliktov (ker tisti splošni element je lahko tudi izsledek konflikta), ampak k izogibanju vsaj tistih posebnih hudih konfliktov, ki so vojne.

3. Sedaj prihajamo k spisu *Die Natur des Sollens*. Za razliko od Meinonga, Veber skrči obseg raziskovanja – ne smemo pozabiti, da gre tukaj za njegovo

⁴¹MEINONG (1917: *GA* III, 448): „Daß etwas sein soll oder nicht sein soll, sagt man nur von etwas aus, sofern es möglich ist“.

⁴²Prim. MEINONG (1917: *GA* III, 447-450).

⁴³Prim. MEINONG (1917: *GA* III, 392, 394; 1921: *GA* VII, 22).

⁴⁴Prim. MEINONG (1917: *GA* III, 446).

⁴⁵Prim. WEBER ([1916]/2004: 125 sl.).

prvo filozofsko delo – in poglobi analizo: medtem ko Meinong predstavlja le razkrojene refleksije o *Sollen*-u, Veber predlaga strukturirano teorijo, ki pa uporablja Meinongovo terminologijo. Veber pojmuje svoje delo v okviru predmetnostne teorije, ki je temeljna tudi za obdelavo teorije o najstvu. Podobnosti med svojim spisom in *Über emotionale Präsentation* se sam Veber zaveda⁴⁶, toda – kot smo pokazali – razlik med avtorjema ni malo.

Prvo Vebrovo vprašanje je: “Kaj je *Sollen*?”. To vprašanje pa se takoj spremeni v drugo, ki usmerja raziskovanje v zelo posebno smer: ali je *Sollen* predmet v pravem smislu besede? Ta smer se še bolj izoblikuje, ko Veber usvoji izsledek spisa *Über emotionale Präsentation* in trdi, da “doživljaji nam predočujejo predmete”⁴⁷. Prva naloga za Vebra je torej v tem, da ugotovi tisti doživljaj, ki predočuje *Sollen*. S tem ni samo nakazal strategije, ki jo Veber želi uporabiti za dokazovanje svoje teze, ampak je že implicitno odgovoril predhodnemu vprašanju: če doživljaji predočujejo predmete in obstaja doživljaj, ki predočuje *Sollen*, potem je *Sollen* predmet. Že od prve strani naprej se Veber jasno razvršča v prid te nesamoumevne teze. Za Kanta, na primer, je *Sollen* proizvod razuma, ki ločuje obseg narave od obsega človeka; *Sollen* ne obstaja neodvisno od subjekta.

Tako kot za Meinonga, je tudi za Vebra predmet dan neodvisno od doživljaja, ki ga predočuje, pa vendar je doživljaj dostopna pot, po kateri prihajamo do spoznanja predmeta. Veber izhaja torej iz Meinongove razvrstitve psihičnih doživljajev v predstave, misli (trditve ali dopustitve), čustva in želje. Prva dva razreda lahko takoj izločimo: predstave zato, ker njihovi predmeti, za razliko od *Sollen*-a, niso niti pozitivni, niti negativni; misli zato, ker, čeprav so njihovi predmeti (objektivi) pozitivni ali negativni, bi bili vsi vključeni v dihotomijo bit/ne-bit. Ta argumentacija pa ni samoumevna. Vebrova teza je, da o *Sollen*-u lahko presojava, vendar za to rabimo drugačen doživljaj, ki ga neposredno predočuje; na enak način lahko presojava o barvi, toda za to rabimo predstavo kot doživljaj, ki predočuje barvo. Na razpolago sta še druga razreda predočevalnih doživljajev, kot je pokazal Meinong s svojo teorijo nagonskega predočevanja, s katero Veber soglaša. Čustva imajo kot svoj predmet prijetno, lepo, dobro in resnično; zato, ker se *Sollen* ne more istovetiti z nobenim od teh doživljajev, čustva ne morejo biti tisti razred, ki ga iščemo. Lahko preverimo dobro, pojmovano kot vrednoto, toda razlika med vrednoto in najstvom je jasna: medtem ko vrednota pripada nečemu,

⁴⁶Prim. VEBER (1921: 73): “Da pa to delo za znanost vendar ni bilo zastoj, o tem me je prepričal baš omenjeni Meinongov spis iz l. 1917, ki se – z izrečnim ozirom na omenjeno moje dosedaj neobavljeno delo – z glavnimi mislimi tega dela ne samo strinja, temveč jih še v marsikaterem oziru izpopolnjuje in razširja”.

⁴⁷VEBER ([1916]/2004: 1).

kar že je, biva ali obstaja, *Sollen* – po Vebru – odpade, če ustrezeni predmet že obstaja (biva). Ne smemo pozabiti, da je tudi Meinong trdil, da se *Sollen* in želja ne tičeta dejanskega. Ostanje želje in hotenja (*Wollungen*), kot jih imenuje Veber. Ali so hotenja lahko predočevalni doživljaji? Vebrov pozitiven odgovor temelji na tej zares šibki argumentaciji, ki jo imenuje “načelo analogije”: če drugi doživljaji predočujejo, zakaj ne bi tudi hotenja predočevala, če so že sama po sebi doživljaji?⁴⁸ Še enkrat v soglasju z Meinongom Veber trdi, da so med nagonskimi doživljaji hotenja dejavna, čustva pa trpna in zato hotenju odgovarja misel kot umski doživljaj, čustvu pa predstava. Če torej (i) *hotenja predočujejo predmete*, je treba sedaj natančno določiti te predmete; če pa (ii) *hotenja predočujejo najstvo*, torej (iii) *najstvo se lahko pojmuje (je) kot predmet*. Veber je dokazal, čeprav na šibek način, prvo premiso, sedaj pa mora dokazati drugo.

Zato, ker vsako hotenje predpostavlja vrednotenje (*Werthaltung*) istega predmeta, lahko menimo, da se s hotenjem izrazi vrednost predmeta. Sploh ne, meni Veber, ker predmeti imajo vrednost le, če bivajo ali obstajajo; mi pa lahko nekaj hočemo le, če še ne biva ali ne obstaja; torej hotenja ne morejo predočevati vrednosti predmeta⁴⁹. Lahko ugovarjamo, da si lahko želim nekaj, kar biva (hišo, žensko, lep nakit), četudi tega še nimam. Ampak takoj moramo opaziti – zadeva se bo takoj razjasnila – da, kot je trdil Meinong, to, kar ni dejansko, ni objekt, ampak le odgovarjajoč objektiv (*Sollen* je lastnost objektiv). Želim si kupiti hišo, ki biva, ampak je še nimam; je pa razvidno, da si ne želim kupiti hiše, ki jo že imam; želim se poročiti z dejansko, ne-domišljijjsko žensko, s katero še nisem poročen; je pa absurd želeti poroko z žensko, ki je že moja žena. V vseh teh primerih je želja naperjena na uresničitev nečesa, kar ni objekt, ampak objektiv, ki še ni dejanski: naj kupim hišo (ki biva ampak še ni moja), naj se poročim z žensko (ki biva ampak še ni moja žena).

Veber je doslej dosegel negativen izsledok, ki ga je pravzaprav že prej za-trjeval, vendar še vedno ni našel predmeta hotenj. Za dosego tega cilja sledi svojemu učitelju tudi v metodi: pusti, da ga vodita naravni jezik in slovnica (kot je učil že Aristotel). Predmet hotenj, ko izrazimo na primer željo, naj neko dejanje uspe, ni sam doživljaj, ampak nekaj drugega, na kar je doživljaj

⁴⁸Prim. VEBER ([1916]/2004: 4). Izgleda, da je Veber začel raziskovati o predmetnosti želja prav zato, ker ni mogel sprejeti, da se želje ne obnašajo na analogen način kot vsi drugi doživljaji (prim. zgoraj, št. 10).

⁴⁹Prim. VEBER ([1916]/2004: 5-6): „Wie wir schon oben einmal angedeutet haben, erhalten „Wertgegenstände“ nur durch deren Existenz oder Bestand ihren Wert; wollen kann man jedoch diese Gegenstände nur dann, wenn sie eben noch nicht existieren bzw. bestehen; dieselben zu wollen, wenn sie ohnehin schon z.B. existieren, wäre nicht nur absurd, sondern ist auch innerlich unmöglich. Da nun darnach dem Gegenstande, insoferne er gewollt wird, der Wert nicht zugesprochen, – wenn er aber diesen Wert einmal besitzt, er nicht mehr gewollt werden kann, fällt die Behauptung, der Wille praesentiere den Wert des Gegenstandes, in sich zusammen.“

(želja) naperjen – želeni predmet⁵⁰. Recimo, da si želim srečati prijatelja, pa si v mislih izoblikujem hotenje, naj on pride sem; vsebina te moje misli ni želja pojava mojega prijatelja, ampak pripisovanje njegovemu prihodu tistega, kar ponavadi izrazimo v slovenščini z besedo “naj” (v nemščini: *möge, sei, soll*, i.t.d.). Misel, ki sem jo izoblikoval, je zelo podobna kakovostni sodbi, ampak se od nje razlikuje v vsebini: v kakovostni sodbi “žoga je okrogla” je vsebina predstava žoge – ni sodbe brez predstave, ki prispeva predočevanju predmeta, ki ga sodba, sama po sebi, ne more predočevati. Vsebinska sodba “naj se žoga kotali” je pa želja, naj se žoga kotali: tukaj želja nagonsko predočuje najstvo, medtem ko predstava umsko predočuje žogo. Umski doživljaji (predstava in sodba) ne zadostujejo za dojetje takega predmeta; zato je nagonski doživljaj potreben, se pravi želja ali stremljenje. Ta doživljaj dojame tisto lastnost predmeta, ki ga izrazi beseda “naj”. Toda ta lastnost ne pripada žogi sami, ampak dejstvu “žoga se kotali”. Torej je tudi za Vebra, kot za Meinonga, najstvo lastnost, ki ne pripada objektu, ampak objektivu⁵¹; v tem se nahaja njegovalna predmetnost. Kot predmet sodbe, je tudi najstvo (*Sollen*) lahko pozitivno ali negativno, ampak, za razliko od predmeta sodbe, ne more biti dojet od doživljaja umskega življenja (*Geistesleben*), zato je predmet našega nagonskega življenja (*Gemütsleben*).

Veber je tako dovršil svojo utemeljitev druge premise, po kateri “najstvo je predmet hotenja [*Sollen ist Wollensgegenstand*]⁵², se pravi, ga predočujejo hotenja (ali želje, stremljenja). Od premis (*i*) in (*ii*) sledi sklep (*iii*). Prej, proti tezi, po kateri je vrednota predmet hotenja, smo videli, da, medtem ko vrednota pripada tistemu, kar že je, želja pripada tistemu, česar še ni. Točno tako se zgodi v slučaju *Sollen*-a:

Begehren wir einen Gegenstand, so können wir von ihm auch das Sollen praediciieren, können wir diesen Gegenstand nicht mehr begehren, weil er eben schon existiert bzw. besteht, dann wird es auch sinnlos, sagen zu wollen, er soll sein⁵³.

Želja ima tri lastnosti (pozitivnost, negativnost ter intenziteto), s katerimi lahko razvrščamo razna hotenja⁵⁴. Iste lastnosti pripadajo tudi najstvu⁵⁵.

⁵⁰Prim. VEBER ([1916]/2004: 6-8).

⁵¹Prim. VEBER ([1916]/2004: 16, 27).

⁵²VEBER ([1916]/2004: 14).

⁵³VEBER ([1916]/2004: 15).

⁵⁴Prim. VEBER ([1916]/2004: 17-18).

⁵⁵Prim. VEBER ([1916]/2004: 20, 24).

Veber opazuje, da, “kot vemo” – se pravi kot trdi Meinong –, ima vsak doživljaj dve komponenti: dej in vsebino⁵⁶. Ti dve komponenti sta prisotni v različnih doživetjih v raznih razmerah: medtem ko v predstavah vsebina prevlada nad dejem, se v sodbah zgodi ravno obratno dejstvo; to prevladovanje deja nad vsebino značilno raste v čustvih in stremljenjih. To pa ne pomeni, da v takih primerih sploh ni vsebine in ni predočevalne funkcije. V hotenjih je predočevalna vloga še bolj skrita kot v čustvih. Z drugimi besedami (prav tukaj je glavna tehnična težava), dej in vsebina sta v vzajemnem odnosu ena z drugo. Hotenja se torej razlikujejo od drugih doživljajev prav zato, ker imajo minimalno vsebino in maksimalen dej⁵⁷.

Veber ve, da, če jih vzamemo posamično, njegove argumentacije niso prepričljive, ampak verjame, da, če jih pogledamo skupaj, lahko zagovarjajo verjetnost (*Wahrscheinlichkeit*) glavne teze, se pravi da je *Sollen* predmet, še posebej predmet hotenja⁵⁸.

Veliko lažje dokažemo dejstvo, da se Vebrova argumentacija giblje v okviru Meinongove predmetnostne teorije, če upoštevamo, da Veber poskuša pojmovati *Sollen* prav s pomočjo nekaterih predmetnoteoretičnih pojmovnih parov: predmeti so lahko realni ali idealni, lahko so objekti ali objektivni, lahko so predmeti višjega ali nižjega reda. Kje se *Sollen* nahaja v teh pojmovnih parih?

Predvsem pa *Sollen*, ker ne more bivati, ni realen predmet, ampak idealen; tudi dejstvo, da lahko *Sollen* pripada samo objektivom, ki, kot idealni predmeti, ne morejo imeti realnih lastnosti, dokazuje, da je *Sollen* idealen predmet, bolj natančno idealna lastnost⁵⁹. Drugič, *Sollen* ni objektiv, ampak objekt, ker se, medtem ko v sodbi, da nekaj mora biti, ne dojame samo *Sollen* tega predmeta, ampak tudi njegovo bitje, dojetje *Sollen*-a samega po Vebru ne implicira dojetja kakršnekoli biti; nadalje, objektivu pripadajo modalne lastnosti kot dejanskost, ne-dejanskost, nujnost, slučajnost, ki nikakor ne morejo pripadati *Sollen*-u⁶⁰. Tukaj je razvidno, da Veber še vedno dela z dihotomijo objekt-objektiv, ne pa z Meinongovo štiristransko delitvijo predmetov. Kar se tretjega vprašanja tiče, so brez dvoma predmeti višjega reda vsi idealni predmeti, ki so v razmerju odvisnosti z drugimi predmeti, ki brez njih ne morejo biti⁶¹. To razmerje je Meinong imenoval “utemeljitev”⁶². Torej Veber priznava, da *Sollen*

⁵⁶Prim. MEINONG (1899: *GA* II: 384; 1917: *GA* III, 339 sl.; 347).

⁵⁷Prim. VEBER ([1916]/2004: 22-23).

⁵⁸Prim. VEBER ([1916]/2004: 25).

⁵⁹Prim. VEBER ([1916]/2004: 26-29).

⁶⁰Prim. VEBER ([1916]/2004: 29-30).

⁶¹Prim. MEINONG (1899: *GA* II, 385 sl.; 1917: *GA* III, 352 sl.).

⁶²Prim. MEINONG (1899: *GA* II, 399).

pripada določenim objektivom, toda – trdi – njegova predmetnostna vsebina (*Objektsgehalt*) ne temelji na teh objektivih, tako da razmerje med objektivni in *Sollen*-om ni razmerje utemeljitve. Nadalje se Veber sklicuje na to, kar je prej že trdil, ko je menil, da dojetje *Sollen*-a ne implicira dojema biti, in sklepa, da hotenje lahko predočuje *Sollen* neodvisno od objektivov, tako da “*Sollen* ni predmet višjega reda”⁶³.

Lahko opustimo dolgo razpravo o bistvenih (pozitivnost, negativnost, intenziteta) in posledičnih lastnostih *Sollen*-a⁶⁴, ker ne dodaja nobenih drugih argumentacij v prid tezi, ki jo je Veber doslej zagovarjal: najstvo je predmet, bolj natančno predmet hotenja. Ustavimo pa se na zadnjih elementih, ki smo jih sedaj obravnavali. Leta 1916 Veber še vedno ne pozna desiderativov in zato trdi, da je *Sollen* objekt; pozneje je vpeljal razred stremljenj, katerih lasten predmet je najstvo⁶⁵. Za razliko od Meinonga Veber trdi, da kljub temu, da je idealen predmet, *Sollen* ni predmet višjega reda in je bistveno drugačen od možnega. Kar se tiče prve od teh dveh točk, Veber izenači *Sollen* z lepoto in z vrednoto, ki pa sta za Meinonga predmeta višjega reda (o tem je Meinong polemiziral z Witasekom⁶⁶). Po Meinongu predmet višjega reda vedno zahteva kot svojo osnovo druge objekte ali objektivne, da bi bil dejanski. Torej, če je *Sollen* dejanski, samo če obstaja predmet, ki mu služi kot osnova, je tudi *Sollen* predmet višjega reda. Kar se drugega vprašanja tiče, če *Sollen* nima nič skupnega z možnostjo, potem nima nobenih modalnih določil in zato ne pripada – nasprotno od Meinongovega mnenja – okviru pod-dejanskega, kar je lastnost možnosti.

Čeprav v teh točkah učitelj in učenec ne soglašata, je kljub temu dovolj jasno, da je spis *Die Natur des Sollens* spodbujal Meinonga, da teoretizira poseben predmet za želje, tako kot je Meinongov spis *Über emotionale Präsentation* spodbudil Vebra, da bolj podrobno razmisli o *Sollen*-u in bolj na splošno o etiki. Odnos med Meinongom in mladim Vebrom je bil plodna dialektika, primer sodelovanja med znanstvenikoma, ki nam služi kot vzor in ki bi ga morali še bolj podrobno raziskati.

⁶³VEBER ([1916]/2004: 33).

⁶⁴Prim. VEBER ([1916]/2004: 34-76).

⁶⁵Prim. VEBER (1921: 133 sl.). O bolj zrelih Vebrovih etičnih pojmovanjih prim. JUHANT (2005), STRAHOVNIK (2005) ter MARINI (2011: 67 sl., 145 sl.).

⁶⁶O tem v RASPA (2006: 72 sl.; 2010: 36 sl.).

::BIBLIOGRAFIJA

- BRENTANO, Franz (1889):** *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis*, Leipzig: Dunker & Humblot.
- DÖLLING, Evelyn (1999):** "Wahrheit suchen und Wahrheit bekennen". *Alexius Meinong: Skizze seines Leben*, Amsterdam - Atlanta (GA), Rodopi.
- DONISE, Anna (2008):** *Valore*, Napoli: Guida.
- EATON, Howard O. (1930):** *The Austrian Philosophy of Values*, Normann, University of Oklahoma Press.
- EHRENFELS, Christian von (1893-1894):** *Werttheorie und Ethik*, v *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie*, XVII (1893), str. 76-110, 200-266, 321-363, 413-475; XVIII (1894), str. 77-97; ponatis v **EHRENFELS (1982-1990: I, 23-166).**
- (1897-1898): *System der Werttheorie*, 2 Bde., Leipzig: Reisland; ponatis v **EHRENFELS (1982-1990: I, 201-593).**
 - (1982-1990): *Philosophische Schriften in vier Bänden*, hrsg. von R. Fabian, München - Hamden - Wien: Philosophia.
- FINDLAY, John N. (1963²):** *Meinong's Theory of Objects and Values*, Oxford: Clarendon Press (1933¹).
- GOMBOCZ, Wolfgang L. (1987):** *Franz Weber (1890-1975). Ein Vorwort zu zwei Veröffentlichungen aus seinem Nachlaß*, v *Conceptus*, 21, n. 53/54, str. 67-74.
- (2001): *Ende und keine Ende der Tradition der 'Grazer Schule' / 'Graška Šola' in Slowenien. Anmerkungen zur beginnenden Historiographie*, v *Bausteine zu einer Geschichte der Philosophie an der Universität Graz*, hrsg. von Th. Binder, R. Fabian, U. Höfer und J. Valent, Amsterdam: Rodopi, str. 263-287.
- HLEBŠ, Jože (1997):** *Christliche Philosophie der Slowenen*, Klagenfurt - Laibach - Wien: Hermagoras, str. 116-143.
- JUHANT, Janez (2005):** *Vebers Ethik in dem 'System der Wissenschaft'*, v *Anthropos*, 1-4, str. 81-94.
- JUVANČIČ-MEHLE, Ana (1998):** *Meinongova knjižnica in France Veber. Biografska in izpovedna skica / Die Meinong-Bibliothek und France Veber. Biographische Stizze*, v *Id., Meinongova knjižnica v Ljubljani = Die Meinong-Bibliothek in Ljubljana*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, str. 11-30, 31-40 (trad. ted. di A. Haberl-Zemljčič).
- MALLY, Ernst (1926):** *Grundgesetze des Sollens. Elemente der Logik des Willens*, Graz: Leuschner & Lubensky; ponatis v *Id., Logische Schriften. Großes Logikfragment – Grundgesetze des Sollens*, hrsg. von K. Wolf und P. Weingartner in Zusammenarbeit mit O. Huber, J. Mokre, H. und M. Rothbacher, M. Sobotka, F. Wenisch, Dordrecht: Reidel, 1971, str. 229-324.
- MARINI, Emanuele (2011):** *Uomo, dovere, etica nella filosofia di France Veber*, v **VEBER, France, Filosofia. Dottrina fondamentale sull'uomo e sul suo posto nella creazione, a cura di E. Marini, Assisi: Cittadella, str. 23-342.**
- MEINONG, Alexius (1894):** *Psychologisch-ethische Untersuchungen zur Wert-Theorie*. Festschrift der K. K. Karl-Franzens-Universität zur Jahresfeier am 15. November 1894, Graz: Leuschner & Lubensky; ponatis v *GA III*, 1-244.
- (1899): *Über Gegenstände höherer Ordnung und deren Verhältnis zur inneren Wahrnehmung*, v *Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane*, XXI, str. 182-272; ponatis v *GA II*, 377-471.
 - (1912): *Für die Psychologie und gegen den Psychologismus in der allgemeinen Werttheorie*, v *Logos*, III, str. 1-14; v *Atti del IV Congresso Internazionale di Filosofia* (Bologna, 5-11.IV.1911), vol. III, Genova: A. F. Formiggini, 1916, str. 132-147; ponatis v *GA III*, 267-282.
 - (1917): *Über emotionale Präsentation*, v *Kaiserliche Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte*, CLXXXIII, 2. Abh.; Wien: A. Hölder; ponatis v *GA III*, 283-476.
 - (1921): *A. Meinong [Selbstdarstellung]*, v *Die deutsche Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen*, mit einer Einführung hrsg. von R. Schmidt, Leipzig: Meiner, Bd. 1, str. 91-150; 1923², str. 101-160; ponatis v *GA VII*, 1-62.

- (1968-1978): *Alexius Meinong Gesamtausgabe*, hrsg. von R. Haller und R. Kindinger gemeinsam mit R. M. Chisholm, Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt [abbr.: GA].
- MENGER, Carl (1871)**: *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*, Wien: Wilhelm Braumüller.
- RASPA, Venanzio (2005)**: *Phantasie, Phantasieerlebnisse und Vorstellungsproduktion bei Meinong*, v *Meinong Studies / Meinong Studien*, vol. 1, Heusenstamm nr Frankfurt: Ontos Verlag, str. 95-128.
- (2006): *Fictional and Aesthetic Objects: Meinong's Point of View*, v *Modes of Existence. Papers in Ontology and Philosophical Logic*, ed. by A. Bottani and R. Davies, Frankfurt [Main i.e.] - Heusenstamm - Paris - Ebikon - Lancaster - New Brunswick: Ontos Verlag, str. 47-80.
- (2008): *La teoria dell'oggetto*, v *Storia dell'ontologia*, a cura di M. Ferraris, Milano: Bompiani, str. 210-240.
- (2010): *The Forgotten Aesthetics: The Case of the Graz School*, v *The Aesthetics of the Graz School*, ed. by V. Raspa, Frankfurt [Main i.e.] Heusenstamm - Paris - Ebikon - Lancaster - New Brunswick: Ontos Verlag, str. 7-53.
- REICHMAYR, Michael (2004)**: *Nachwort / Spemna beseda*, v **VEBER** ([1916]/2004: 155-160 / 163-167).
- REIMHERR, Andrea (2004/2005)**: *Carl Menger und Franz Brentano – Ursprünge der österreichischen Werttheorie*, v *Brentano Studien*, XI (2004/2005), str. 13-38.
- SCHWARZ, Ernst (1934)**: *Über den Wert, das Soll und das richtige Werthalten*, Graz: Leykam-Verlag.
- STOCK, Mechtild & Wolfgang G. STOCK (1990)**: *Psychologie und Philosophie der Grazer Schule. Eine Dokumentation zu Werk und Wirkungsgeschichte von Alexius Meinong, Stephan Witasek, Rudolf Ameseder, Vittorio Benussi, Ernst Schwarz, Wilhelm M. Frankl und France Veber*, Amsterdam - Atlanta (GA): Rodopi.
- STOCK, Wolfgang G. (1992)**: *Die Grazer Schule: Psychologie – Gegenstandstheorie – Wirklichkeitstheorie*, v *Nachrichten. Forschungsstelle und Dokumentationszentrum für österreichische Philosophie*, 3, str. 7-25.
- STRAHOVNIK, Vojko (2005)**: *Veber's Ethics*, v *Anthropos*, 1-4, str. 105-116.
- TACON, Youri (2008)**: *La théorie de la valeur de Christian von Ehrenfels*, Frankfurt a. M. et al.: Peter Lang.
- TERSTENJAK, Anton (Hrsg.) (1972)**: *Vom Gegenstand zum Sein. Von Meinong zu Weber*. München: Trofenik.
- TROFENIK, Rudolf (1972)**: *Franz Weber – Begründer der modernen Philosophie bei den Slowenen*, v **A. TERSTENJAK (Hrsg.) (1972)**, str. 139-152.
- VEBER, France ([1916]/2004)**: *Die Natur des Sollens und sein Verhältnis zum Werte unter kritischer Würdigung namentlich der neusten einschlägigen Theorien zu untersuchen und das Ergebnis wo möglich den Grundproblemen der Ethik nutzbar zu machen*. Erstdruck der mit dem Wartner-Preis ausgezeichneten Dissertation des steirischen Philosophen Franz Weber (1890-1975), Graz 1916; Graz: Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark; Laafeld, Bad Radkersburg: Pavelhaus/Pavlova hiša, 2004 (= Wissenschaftliche Schriftenreihe des Pavelhauses, Band 4; Znanstvena zbirka Pavlove hiše, 4. knjiga).
- (1921): *Sistem filozofije*, Ljubljana: Kleinmayr & Bamberg.
- (1972): *Meine Beziehungen zu Meinong*, v **A. TERSTENJAK (Hrsg.) (1972)**, str. 155-166.
- WOLF, Karl (1952)**: *Die Entwicklung der Wertphilosophie in der Schule Meinongs*, v *Meinong-Gedenkschrift*, hrsg. von K. Radaković, A. S. Tarouca und F. Weinhandl, Graz: Styria, str. 157-171.
- (1968): *Die Grazer Schule. Gegenstandstheorie und Wertlehre*, v *Wissenschaft und Weltbild*, XXI, 2/3, str. 31-56.